

Ж. Д. Аннілогова,
к. е. н., Академія муніципального управління

АСПЕКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті визначено методологічні засади формування в Україні дієвих механізмів державної промислової політики за умов трансформаційної економіки, опрацьовано стратегію інноваційного розвитку національної промисловості, запропоновано теоретичне узагальнення промислової політики як складової економічної політики держави, яка є сукупністю узгоджених заходів, призначених для здійснення якісних та кількісних структурних, інноваційних, інвестиційних перетворень реального сектора економіки з метою стимулювання економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг на ринках, а також зміцнення національної економічної безпеки.

The article outlines the methodological basis of the formation in Ukraine of effective mechanisms of state industrial policy in the dissertation, worked out a strategy of innovative development of national industry, proposed a theoretical generalization of the industry as a component of economic policy, which is a set of agreed measures intended to make qualitative and quantitative structural innovation and investment changes the real economy to stimulate economic growth, increasing competitiveness of goods and services markets, and strengthening of national economic security.

Ключові слова: промисловість, інноваційно-інвестиційна діяльність, трансформація, конкурентоспроможність, інновації, промислова політика.

Key words: industry, innovation and investment activity, transformation, competitiveness, innovation and industrial policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Промислова політика є одним із основних напрямів економічної діяльності держави, сутність якої складає система заходів, спрямованих на якісні й кількісні перетворення промислового сектора та пов'язаних з ним секторів. Складний та суперечливий характер перехідної економіки створює певні методологічні та методичні труднощі її дослідження, оскільки теоретичний пошук здійснюється одночасно з трансформаційними змінами, що суттєво підвищує рівень невизначеності шляхів подальшого розвитку та стратегії формування нової економічної системи. Особливо це стосується вибору пріоритетів, критеріїв та орієнтирів трансформації промислового сектора.

Можливість України щодо інтеграції до європейської і світової економіки та вступу до СОТ, що призведе до загострення конкуренції на внутрішньому ринку, потребує нових підходів та інструментів економічного розвитку, ефективних засобів промислової політики, особливо таких, що довели свою доцільність як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються.

Стабільний розвиток економіки України, зокрема її промислового сектора, неможливий на шляху підтримки лише структурних перетворень, інновацій або організаційних змін чи будь-яких окремо взятих механізмів. Надзвичайно важливим є використання усього комплексу механізмів державного управління (інституціональний, інвестиційний, грошово-кредитний, бюджетно-податковий, науково-технічний, інфраструктурний, мотиваційний, соціальний, децентралізаційний). Головне завдання промислової політики полягає в інтеграції відомих складових економічної політики відповідно до реального сектора економіки.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні, методичні і практичні питання промислової політики активно досліджують як українські (О. Амоша, О. Алімов, С. Біла, В. Бодров, А. Гальчинський, В. Геєць,

Ю. Гончаров, Б. Губський, С. Дзюбик, Б. Кваснюк, І. Лукинов, О. Мордвінов, Ю. Ніколенко, В. Новицький, В. Сіденко, В. Семиноженко, А. Філіпенко, А. Фукс, А. Чухно, М. Чумаченко та ін.), так і російські вчені (С. Авдашева, В. Кириченко, Д. Львов, А. Некіпелов, І. Шурчков, Ю. Петров, О. Ястребова тощо).

Рівень дослідження проблем формування та реалізації промислової політики в сучасній вітчизняній науці державного управління є неадекватним практичному значенню цієї проблеми.

Метою дослідження є розробка та обґрунтування методологічних засад формування державної промислової політики в умовах трансформаційної економіки, методів і форм практичної реалізації заходів промислової політики, визначення стратегії інноваційного розвитку національної промисловості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Питання про сутність промислової політики викликає гострі дискусії, які віддзеркалюють розбіжність у поглядах науковців та практиків щодо ролі держави в економічній системі. Найявніми є як надмірні сподівання на ефективність державного управління, з одного боку, так і заперечення необхідності будь-якого державного втручання в господарський процес — з іншого. Аргументи тих учених, які визнають необхідність поєднання державного регулятивного впливу і ринкових складових, що реалізуються державними та приватними інститутами самоорганізації економічної діяльності, є цілком переконливими.

Практика і нормативні документи свідчать про те, що промислову політику пов'язують в основному з визначенням цілей та напрямів структурної перебудови промисловості, підвищенням конкурентоспроможності товарів. Обмеження впливу промислової політики держави лише промисловістю не відповідає сучасним світовим реаліям щодо переходу від домінування традиційних галузей до зростан-

ня ролі та значення нових сфер і галузей — сфери послуг, інформатики, інфраструктури. Важливими функціями державної промислової політики є: вибір пріоритетних напрямів розвитку промисловості, розробка системи протекціоністських заходів, створення режиму найбільшого сприяння перспективним підприємствам для формування "точок зростання", запровадження регуляторних заходів із сертифікації якості промислової продукції.

Особливий аспект державної промислової політики — забезпечення національної економічної безпеки: створення стійкої, стабільної та гарантованої системи ресурсо- та енергозбереження, підтримання оптимального рівня військово-промислового виробництва і на цій основі — оборони країни.

Аналіз процесу впровадження державної промислової політики дозволяє виділити в ньому три основні етапи: аналіз цілей щодо управління розвитком національної економіки, можливостей їх реалізації та ресурсного забезпечення; визначення стратегії та механізмів її реалізації з метою досягнення цілей промислової політики; розробка системно збалансованих заходів промислової політики, необхідних для реалізації цієї стратегії, а також визначення пріоритетних напрямів цільового забезпечення їх реалізації відповідними ресурсами.

Мета розвитку промисловості в умовах трансформації полягає у створенні сучасного, інтегрованого у світове виробництво, здатного до саморозвитку промислового комплексу, який за основними показниками відповідав би аналогічним утворенням країн-лідерів і забезпечував би можливість розбудови постіндустріальної економіки.

Потенційним джерелом криз української економіки є структура виробництва промислового комплексу, його деформованість, технологічна відсталість більшості галузей, високий рівень монополізації виробництва. Сукупність реалізованих за роки незалежності України заходів на державному та регіональному рівнях сприяла формуванню єдиного промислового комплексу держави, який певною мірою відповідає головним принципам ринкової економіки і може виконувати покладені на нього функції. Проте реформи не доведено до логічного завершення.

Іншим важливим аспектом промислової політики держави, який практично не досліджений вітчизняними вченими, є її залежність від характеру конкурентного середовища в економіці. За даними Антимонопольного комітету України, частка монопольного сектора у вітчизняному ВВП складає майже 40 %, а більше половини оптово-роздрібно-го обігу товарно-матеріальних цінностей в країні контролюють лише 350 господарських товариств.

Відтак, формування конкурентного середовища зумовлює його кінцеву мету: забезпечення сталого економічного зростання і підвищення рівня життя населення в державі. Але промислова політика, як і конкурентна, сама по собі не може забезпечити економічний розвиток і ефективне використання ресурсів. Трансформаційна економіка вимагає досягнення компромісу між ними.

Аналіз промислової політики в контексті загальної макроекономічної ситуації в країні свідчить про те, що втрата державного контролю за інвестиційними процесами, самосування державних органів від активної участі в них призвели до некерованості її неефективності процесу розподілу інвестицій з точки зору формування сучасної промислової структури економіки. В українській економіці спостерігається скорочення обсягів інвестиційної діяльності, наслідком чого є падіння обсягів виробництва в усіх сферах економічної системи.

Проблема економічного зростання в перехідних економіках шляхом здійснення структурних перетворень на основі інноваційної моделі розвитку перебуває в центрі уваги економічної науки.

Розглядаючи структурну трансформацію економіки, ми виходимо з того, що вона проявляється, перш за все, як зміна галузевої структури, але зводить її лише до цього не було б слушним, оскільки структурні зрушення охоплюють усі етапи відтворювального процесу й усі сфери економічного життя: інвестиційну, інституціональну, фінансову та ін.

На нашу думку, послідовність проведення структурних перетворень має визначатися виробничо-економічним варіантом макростабілізації, який передбачає такі заходи:

- досягнення стабілізації щодо цін і доходів шляхом проведення жорсткої кредитно-грошової політики;
- цілеспрямовані дії держави в сфері структурно-інвестиційної політики;

— програмування ключових напрямів розвитку, участь держави в міжгалузевому переливі ресурсів, стимулювання приватних інвестицій, встановлення обсягів і термінів оновлення основного капіталу;

— орієнтація фінансової системи на виробничу та структурно-інвестиційну діяльність шляхом формування інституціональних інвесторів ринкового типу;

— здійснення структурної перебудови шляхом ліквідації наявних диспропорцій, концентрації зусиль на перспективних напрямках, які визначають конкурентоспроможність продукції, та на підтримці інноваційної сфери.

Ми вважаємо, що без створення відповідної інституціональної основи неможливі створення ринкового середовища і трансформація структури економіки. В 90-ті роки в українській економіці відбулися системні зміни, внаслідок чого виникли ринкові інститути, та структурні зміни, які проявилися в змінах міжгалузевих пропорцій.

На наш погляд, економічна система складається з трьох головних інституціональних компонентів — державного сектора, зрілих ринкових інститутів, ринкових інститутів, які перебувають на етапі становлення. Для проведення ефективної структурної політики на сучасному етапі економічної трансформації інституціональні чинники мають забезпечити умови для подальшого формування ринкового середовища.

А сформувати стабільний правовий та організаційний режим можуть розвинуті економічні інститути: приватної власності; конкуренції; ринкового обороту нерухомості; банкрутства підприємств; вільного ціноутворення; фондового ринку.

На теперішньому етапі економічної реформи, насамперед, потрібне вирішення ряду інституціонально-правових питань, які мають забезпечити формування сучасної структурної та промислової політики, здійснення потрібних структурних зрушень:

— створення необхідної законодавчої бази для надійного захисту інвестованих коштів, зниження інвестиційних ризиків, мобілізації коштів невеликих вкладників інституціональними інвесторами;

— подальше поширення корпоративної форми організації капіталу і розв'язання проблеми управління корпоративними правами держави шляхом оформлення прав власності на державні пакети акцій та законодавчого оформлення єдиної дивідендної політики держави;

— подолання проявів монополізму з боку інституціональних організацій — як проявів монополізму держави в економічній сфері, так монополізму підприємств шляхом вдосконалення антимонопольного законодавства та реорганізації управлінських структур;

— реорганізація системи оплати праці, системи підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до умов ринку праці.

Фінансове забезпечення структурних перетворень і забезпечення економічного зростання вимагає визначення основних джерел фінансових ресурсів.

Відома кейнсіанська модель фінансової політики не може бути реалізована в Україні, оскільки можливості маневрування бюджетними коштами обмежені

Фінансова політика, яку здійснює український уряд, у своїй основі є монетарною політикою. Монетарна фінансова політика спрямована на розв'язання середньострокових та довгострокових проблем і покликана ліквідувати основні структурні диспропорції процесу відтворення. Основною метою фінансової політики, складовими якої є податкова, кредитна та амортизаційна політики, є інтенсифікація інвестиційного процесу і забезпечення економічного зростання.

Фінансова система України повинна ґрунтуватися на податковій концепції ринкового типу, на регулюючій податковій політиці, вихідним пунктом якої при визначенні величини і видів податків, рівня ставок, податкових пільг є не дефіцит Державного бюджету, а проведення інвестиційної та структурної політики.

В Україні регулюючі дії держави мають бути спрямовані на створення ресурсного потенціалу підприємств через здійснення таких заходів, як

- приведення у відповідність фіскальних і відтворювальних цілей в оподаткуванні;
- стимулювання нагромадження шляхом проведення амортизаційної політики;
- реструктуризація банківської системи з метою перетворення її в інституціонального інвестора;

- відмова держави від ролі глобального інвестора;
- створення відповідного фінансового клімату для залучення іноземних інвестицій.

На нашу думку, можна констатувати той факт, що в Україні з'явилися передумови для створення системи фінансового забезпечення структурних перетворень, в якій основну роль мають відігравати інституціональні інвестори та український фінансовий капітал.

Забезпечення економічного зростання в Україні, здійснення структурних перетворень можливі лише за умови максимального використання науково-технічного потенціалу та надання економічному розвитку інноваційного спрямування. Тому в країні повинна розроблятися та впроваджуватися інноваційна політика, яка реалізується через:

- створення законодавчої бази для регулювання інноваційної діяльності;
- створення системи стимулювання інноваційного підприємництва через здійснення податкової та амортизаційної політики;
- створення наукової інфраструктури.

На наш погляд, в умовах ринкової трансформації успіх діяльності підприємств все більше визначається їхньою інноваційною діяльністю. Фінансова стабільність підприємств значною мірою забезпечується новими технологіями, новими ідеями та продуктами, новими організаційними рішеннями тощо.

На нашу думку, інноваційна політика в Україні має бути спрямована на формування передової структури промисловості та економічного зростання шляхом:

- створення підприємницької економіки, основною рушійною силою якої мають стати підприємці-новатори;
- проведення податкової, патентної і фінансово-кредитної політики;
- створення відповідної динаміки взаємодоповнення між великими і малими підприємствами;
- формування відповідного балансу ресурсів таким чином, щоб вони відповідали структурі інноваційної моделі розвитку та структурі потреб основних груп споживачів.

Реалізацію економічних реформ значною мірою здійснюють регіони, а надмірна концентрація фінансових і матеріальних ресурсів у розпорядженні центрального уряду призвела до зруйнування територіальних пропорцій.

Регіональна політика в Україні має розв'язувати і задачі структурної перебудови, які на регіональному рівні можна звести до таких моментів:

- забезпечення збалансованого розвитку регіонів шляхом використання їхнього науково-технічного потенціалу;
- впровадження ефективних енерго- і ресурсозберігальних технологій, розвиток нових наукових технологій і виробництв для забезпечення прогресивної структури економіки регіонів;
- проведення ефективної інноваційної політики на підприємствах ВПК та їх реструктуризація;
- посилення інвестиційної діяльності в регіоні шляхом залучення коштів підприємств, фінансових установ, органів самоврядування з метою створення сучасної промисловості, транспортної, наукової інфраструктури.

Пріоритетними напрямками інвестування в регіональних інвестиційних програмах є транспортна інфраструктура, зв'язок, виробництво будівельних матеріалів, банківський та страховий бізнес.

Регіональні інвестиційні програми мають формуватися за рахунок таких джерел:

- муніципальні позики;
- використання іпотеки;
- перехід від галузевого принципу формування виробничих програм в інноваційній сфері до договірних із залученням регіональних органів управління та місцевих органів самоврядування;
- здійснення активної регіональної програми залучення іноземних інвестицій.

Важливу роль у структурній перебудові і політиці економічного зростання має здійснення промислової політики. Головною метою промислової політики в Україні є створення високорозвиненого, конкурентного промислового комплексу, який відповідає би вимогам економічної доцільності і раціональності, що визначається ринками, в які інтегрується економіка України.

Проведення промислової політики зумовлене високим рівнем індустріалізації економіки України, який потрібно

зберегти і не допустити руйнації тих галузей, що визначають інноваційний розвиток.

Аналізуючи розвиток економіки, ми дійшли висновку, що наявна макроструктура трансформується досить повільно, причому тенденція змін не оптимальна.

Спрямованість структурних перетворень у промисловості України свідчить, що вона не відповідає сучасному рівню індустріального суспільства. Галузі машинобудування та металообробки, що характеризують прогресивну структуру промисловості, мають стійку тенденцію до скорочення. В той же час можна відзначити певні ознаки стабілізації, яка відбувається за рахунок передових підприємств тих галузей, що використовують експортні можливості.

Досягнення економічного зростання можливе шляхом структурної перебудови та впровадження інновацій у галузях, що визначають технічний прогрес і подальший розвиток економіки.

Перелом тенденції скорочення інвестицій і забезпечення достатньо високого рівня інвестиційної активності має принципове значення для проведення ефективної структурної політики. Ця лінія зумовлена трьома основними групами факторів:

- 1) існує нагальна потреба в здійсненні інвестицій у галузях, що визначають важливіші досягнення науково-технічного прогресу. Разом з тим, існує необхідність значних інвестицій у галузі зі значною капіталомісткістю виробництва, що зумовлено сучасною структурою виробництва та експорту;

- 2) потрібно знайти резерви й кошти для підвищення ефективності використання виробничого потенціалу задля забезпечення нормального функціонування галузей, пов'язаних між собою;

- 3) потрібно збільшити обсяг і частку капіталовкладень, що спрямовуються на відшкодування вибуття основних фондів. Це пов'язано і з величезними масштабами вибуття основного капіталу в 90-х роках, і з тим, що такі темпи його вибуття в майбутньому можуть зруйнувати цілі галузі.

Загальний напрям інноваційної трансформації економічної системи має бути підтриманий ефективними заходами промислової політики:

- підтримкою, насамперед, технологій, що забезпечують конкурентоспроможність продукції,
- створенням умов для формування сприятливого інвестиційного клімату (кредити, державне фінансування, лізинг та ін.) заохоченням ініціативи і самостійних дій підприємств, спрямованих на ефективне використання основного капіталу, вільних виробничих потужностей; взаємопідсилюючим поєднанням централізованих і ринкових стимулів інноваційного розвитку.

ВИСНОВКИ

Для створення збалансованої структури в економіці України потрібно подолати енергетичні обмеження економічного зростання шляхом розвитку ресурсозберігальних технологій та інновацій. Потрібно змінити характер взаємозв'язків капіталоутворювальних галузей з паливно-енергетичним комплексом. Структурні зрушення можуть забезпечити розподіл інвестицій на користь галузей, що забезпечують економічне зростання на новій технічній основі та інновації.

Література:

1. Горник В.Г. Реформування системи управління промисловістю на основі інституціоналізації ринкових відносин // Збірник наукових праць НАДУ. — 2004. — Випуск 1. — С. 138—149.
2. Данилишин Б.М. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, М.І. Фашевський. — Вінниця: Крига-Вена, 2007. — 572 с.
3. Дорогунцов С., Горська О. Трансформація структури економіки: теорія практика // Економіка України. — 1998. — № 1. — С. 4—11.
4. Лапко О. Інноваційна діяльність як фактор підвищення ефективності економіки // Фінанси України. — К., 1998. — № 6. — С. 31—36.
5. Лукінов І.І. Структуроутворюючі процеси в ході реформ // Економіка України. — 1996. — № 3. — С. 11—30.
6. Стратегічні пріоритети та сучасні завдання розвитку реального сектору економіки України. — Черкаси: Брама-Україна, 2007. — 544 с.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2012 р.